

Jiří Michálek
BYT MÍSTEM BYTÍ
 Tři příspěvky ke studiu
 Martina Heideggera

Praha (Karolinum) 2017, 54 str.

Tuzemské studium myšlení Martina Heideggera má téměř výlučně charakter sporu o to, *jak tohoto autora překládat*. Tímto étosem je nesena rovněž větší část souboru tří krátkých statí Jiřího Michálka, který se v první z nich zabývá tím, jak rozumět pojmu Dasein, a ve třetí zdůvodňuje, proč překládat a chápat pojem Gestell jako „zjednávaní“. Autor pak v obou textech zároveň láme kopí pro překlad Heideggerova zásadního pojmu Ereignis termínem „událost přisvojení“, aby pak v jiném textu, který publikoval v roce 2017, své rozhodnutí zrevidoval a termín přeložil výrazem „spatření“.¹ Mezi obě zmíněné statě je vložen ještě kritický příspěvek věnovaný problematice snění, v němž Michálek polemizuje se způsobem, jakým se psychoanalytik A. K. Wucherer pokouší využít Heideggerovy úvahy ze spisu *Bytí a čas* právě v této oblasti: Wucherer, jenž na domnělý fakt, že už od narození sníme, aplikuje Heideggerovo rozlišení mezi začátkem a počátkem, zde z pochybného předpokladu činí závazný fenomén (27, 32).²

Prvně zmíněná Michálkova stat', publikovaná poprvé v roce 2010,

nese název *Pobyt po obratu*. Jedná se o názorný a přehledný text uvádějící čtenáře s elementární znalostí myšlení M. Heideggera do kontextu jeho myslitelského vývoje. Na příkladu významové proměny, jíž u Heideggera prošel pojem Dasein, Michálek pěkně ukazuje přechod od myslitelské pozice představené v knize *Bytí a čas* k myšlení z hlediska dějin bytí, jež je poprvé formulováno v posthumním spise *Příspěvky k filosofii* (Beiträge zur Philosophie) z let 1936–38. Autor ovšem nekončí u tohoto druhého hlavního Heideggerova spisu, nýbrž provádí čtenáře i dalšími souvisejícími texty z tohoto myslitelského období.

Jestliže v knize *Bytí a čas* pojem Dasein podle Michálka znamená „trvalý charakter pobytu“ (13, 23) a pokud zde přísluší pouze lidskému jsoucnu, dochází v rámci myšlení z hlediska dějin bytí k jeho významové proměně v pojem *Da-sein*, jež autor překládá jako „místo bytí“. To již není vázáno pouze na lidské jsoucnu (15 n.) – které se jím však, jak autor zdůrazňuje, stát *může* (13, 23) –, nýbrž „pobytem jako místem bytí“ může být rovněž „básnění, myšlení, čin, obět“ (47). Michálek zde uvádí citaci z Heideggerových *Zollikonských seminářů* (Zollikoner Seminare, 1987), v níž Heidegger výslovně odmítá překlad *Da-sein* jakožto „bytí tu“ (13). Ten se objevuje např. v překladu Heideggerovy knihy *Kant a problém metafyziky*³ nebo ve výkladové knize Martina Nitscheho

¹ J. Michálek, *Heideggerovo slovo „das Ereignis“*, in: *Filosofický časopis*, 6, 2017, str. 957–965.

² Čísła v závorkách odkazují k paginaci recenzovaného svazku.

³ M. Heidegger, *Kant a problém metafyziky*, přel. J. Pechar et al., Praha 2004.

Z *příhodného*,⁴ což je autorův návrh, jak tlumočit pojem Ereignis.

Jak Michálek upozorňuje, tuto významovou proměnu pojmu *Dasein*, kterou nelze dostatečně zdůrazňovat, si vynucuje samo myšlení bytí z *něho samého*, tzn. bez opory v žádném, ani v určitém (jako tomu bylo ve spise *Bytí a čas*) exemplárním jsoucnu. Myšlení bytí rovnou z bytí (10 a 37, jde o formulaci z Heideggerovy přednášky *Zeit und Sein* z roku 1960) je myšlením, které bytí spatřuje ve světlině, v níž se mu podává, pokud je patřičně nalaďeno. Pobyt jako místo bytí se pak stává tím „mezi“ (18), které je „mezi Bytím a jsoucнем“ (18, jde o citaci z *Beiträge*). Na tomto místě zmiňuje Michálek další důležité *věcné*, nikoli jen typografické rozlišení, a to na „bytí“ a „Bytí“, jež je překladem Heideggerovy distinkce mezi Sein jakožto bytím jsoucná a Seyn jakožto bytím samým (10, 37 pozn. 77). Nejde tedy o staromilskou manýru, jež by měla zdroj v Heideggerově studiu Hölderlina a Schellinga, ale o myslitelskou *zkušenost*. Podobně jako v případě důsledného rozlišování ve významu pojmu *Dasein*, resp. *Da-sein* na to nelze dostatečně naléhavě upozorňovat.

K proměně významu pojmu *Da-Sein*, jenž nyní značí „pobyt jakožto místo Bytí“, pak podle Michálka náleží souvislost s Bohem a božstvím (19 n.). Ta nachází své vyjádření v myšlence součtveří nebe a země, božských a smrtelných (20, 44), již

Heidegger rozvíjí po válce. Heidegger zde osciluje mezi „Bohem“ v singuláru (především ve zmíněných *Beiträge*) a „bohy“ v plurálu, ba dokonce – jak víme z právě vydané části „černých sešitů“⁵ – hovoří o bohyni. Nakolik by se dalo v případě *Beiträge* hovořit o tom, že (poslední) Bůh představuje vyvrcholení v nich obsažené myslitelské cesty, následující rukopisy Heideggerova myšlení svědčí o čím dál vzácnějším výskytu myšlenky Boha, *nota bene* Boha posledního, takže by se dalo vůči Michálkovu výkladu namítnout, že Heidegger se myšlenkou Boha a božství zabýval právě tehdy, když se věnoval Hölderlinovi. Připusťme ale, že mizející zmínky o Bohu a božích nemusí vůbec znamenat absenci této myšlenky, ta může být vyjadřována odlišným způsobem než je přímé *pojmenování*.

S tím, jak se u Heideggera výslovně vytrácí myšlenka Boha, objevují se u něho úvahy o bytnosti techniky, jež rovněž procházejí proměnou: vývoj postupuje od uvažování o *Machenschaft* (manipulace) ve třicátých a čtyřicátých letech, až k pojmu *Gestell* (zjednatelnost), který se terminologicky objevuje v roce 1946, jak opět dokládá nejnovější svazek sebraných spisů obsahující „černé sešity“ dané doby.

Jejich expozici je pak věnován třetí Michálkův text *Pravda bytí a bytí bez pravdy*. Oba pojmy souvisejí s myšlenkou Ereignis, kterou dějinně představují a naplňují. Pojem mani-

⁴ M. Nitsche, *Z příhodného. Fenomenologická interpretace Heideggerových Příspěvků k filosofii*, Praha 2010.

⁵ M. Heidegger, *Anmerkungen*, VI–IX (*Schwarze Hefte 1948/49–1951*), in: *Gesamtausgabe*, XCVIII, vyd. P. Trawny, Frankfurt a. M. 2018, str. 400–412.

pulovatelnosti Michálek demonstruje v souvislosti s událostí „opuštěnosti (jsoucna) bytím“ (41), kdy jsoucno „je“ jsoucí, ač (jeho) bytí je mu upřeno a je ponecháno napospas lidské manipulaci a lidskému prožívání. Pojem zjednatelnosti pak radikalizuje myšlenku manipulovatelnosti, která přece jenom sugeruje, že by se mohlo jednat o lidskou záležitost, zatímco zjednatelnost určitým způsobem „staví do pozorů“ člověka samotného: jsoucno pak pro něho již není předmětem představování, nýbrž pouhým zdrojem či stavem využitelnosti (43). Této události pak myšlení může čelit čekáním a zdrženlivou uvolněností (47–48), čili takovým myšlením, o němž Heidegger v posledním odstavci *Dopisu o „humanismu“* sugestivně praví, že již není

filosofií, nýbrž je na sestupu do prostoty svého původu.⁶

Tzv. pozdní Heidegger se však nedostává z oblasti filosofie, nýbrž představuje pro filosofii opakovanou výzvu k tomu, aby vykročila z komfortní zóny tradičních vzorců a schémat uvažování, do nichž se ve svém defetismu tváří v tvář vědám, pro které se stala dávno irelevantní, sama uzavřela. Je tedy třeba aplaudovat Michálkovu preciznímu výkladu Heideggera za to, že *ukazuje* relevanci jeho myšlení, a tak k němu *přivádí*. Michálkova kniha představuje vskutku žádoucí „uvedení“ do myšlení tohoto nesnadného myslitele, a proto významnou měrou naplňuje *desideratum*.

Aleš Novák

⁶ M. Heidegger, *Brief über den „Humanismus“*, in: týž, *Gesamtausgabe*, IX, vyd. F.-W. von Herrmann, Frankfurt a. M. 1976, str. 364. Český překlad: týž, *O humanismu*, přel. P. Kurka, Rychnov nad Kněžnou 2000, str. 52: „Budoucí myšlení již není filosofii, neboť myslí původněji než metafyzika, jejíž jméno říká to samé. Budoucí myšlení však již nemůže ani odložit jméno ‚lásky k moudrosti‘, jak to žádal Hegel, a stát se moudrostí samou ve formě absolutního vědění. Myšlení je na ústupu do chudoby své předběžné bytnosti. Myšlení shromažďuje řeč v jednoduché promluvě. Řeč je řečí bytí, stejně jako oblaka jsou oblaka nebe. Myšlení vytváří svou promluvou nepatrné brázdy v řeči. Jsou ještě nepatrnější než ony brázdy, jež rolník zanechává krokem svým pomalým v poli.“